

■ ■ ■ *Pályaképek* ■

■ ■ ■ UDVAROS AZ ENYÉSZETBEN ■

Hevenyészett terepjárásom során Macahalmára is ellátogattam a minap. Az önmagából alaposan kivetkőzött majornak már a közepe táján ténferegtem, de még senkivel sem találkoztam, csak az emlékeim jöttek velem szemben. A régen lerobbant szeszgyár előtt, a hajdan volt artézi kútnál alkonyatba mosódó tarisznyás alakok puhították madárlátta kenyereknek a héját, majd mohón majszolták a napszitta maradékot... Jobbra, a roskatag szakszervezeti termelőből pedig sóhajok, szitkok szűrődtek ki a repedések közül. Az ötvennégyes labdarúgó-világbajnokság rádióközvetítésének lesújtó eredményét reagálták (úgy sziszegve) le az egykori béresek, illetve azoknak az ivadécai. A különböző megszorításoktól, mellőzöttségtől, megaláztatásoktól érdesre edzett emberekkel még ilyen sok idő elmúlt a sem tudja feledtetni azokat a mély, elkeseredettségből eredő szisszenéseket, „azt a kögyelmes...” Amott meg, a félrecsúszott földelő épülettel szemben egy hajdani május elsejének az orgonavirágos és fátyolvirág-fonatos diadalkapuja állt. A megbolygatott tetőszerkezetű laboratórium előtt (ahonnan egykor a világpiacra szállították a dísznövények szaporítóanyagát) sárgarigófütyű fogad. A jókora japánakácok törzsén helyenként még ott fehérlik a hajdani meszelésnek a nyoma. Vajon melyik május elsejére meszelték be ezeket a délceg fákat utoljára? Fönt a fényfodros lombsátorban azonban kitaróan tilinkózik, szól a rigó, feltehetően a fészke közelében énekel. Biztonságban érzi magát, mert a majorban nincs már olyan korú és kedvű rakoncátlan gyerek, aki fölmászna a nagy fára, és kifosztaná a sárgarigófészket.

Az egykori falunyi népnek, hatvan-hetven lakosnak már csak a töredéke található itt kinn, pontosabban már csak hatan vannak. Ezt az adatot az udvaros, a Rudi mondta, akire bent az épület egyik szögletében letem, falatozott, de nem késsel, villával, hanem csak úgy „futtában” tépte a kenyeret, mert amióta berántották a baranyai (drávaszögi) csatározásokba, viszolyog a késtől. Ott ugyanis egy vegyes lakosságú falu jókora házának maszatos falánál (ahol elszállásolták) Rudi egy véres törkést talált, s amint később kiderült, azzal a szarvasagancsnyelű késsel ölték meg a ház gazdáját a „fölszabadítók”... Az étvágy azért is sokat romlott, mert hullákat szedettek ki vele a kopácsi rét vizéből.

Rudi időközben lerobbant, leszállt a gépről, s udvarosféle lett ebben az enyészetbe fordult, fulladó majorban, ahol szerinte semmi sincs úgy, ahogy annak lenni kellene. A hatvanas években, amikor ő munkába állt, színházterem, tekepálya, bolt, biliárdasztal stb. is volt a majorban. Az istállóban falánk állatok tejeltek, híztak, most már a gazdasági épületek jó része is eltűnt, vagy üresen tátong, omladozik. Még az artézi kútnak is nyoma veszett. Kár, mert szomjas vagyok, s arra gondolok, hogy egykor

a bogyós gyümölcsökre, a ribizlire, piszkére (amit büszkének nevezünk a távrolról jött gépész kivételével, aki a köszmétét egresnek mondta) versenyszerűen, nagyokat ittunk. Ám azért a kút híján sem sivatagosodott el teljesen a major. Az egyik benti csap ugyanis állandóan folyik, csak alá kell hajolni.

Rudi többször is meghajol, tesz-vesz, s ezért 1640 pontot kap, amit legutóbb 70 parával szoroztak meg.

– Harminc munkaév után, látod, ide jutottam – mondja bizalmasan. (Mert hát majdnem ugyanaból a faluból származunk, de csak majdnem, mert emberünk születése előtti napon az anyja hazament Terjáról Adorjánra, és ott szülte meg Rudolfot.) Szerencsére, mert így legalább neki még van szülőfaluja, de ha az édesanyja vár még egy kicsit, akkor már szülőfaluja sem lenne. 1951-et írtak Rudi születésekor, és bölcsőhelyét Nadrljannak hívták akkor.

– Alacsony a pontszám, meg annak az értéke is. Ennyiből nemigen lehet kijönni, s ezek után a nyugdíjból majd még úgy sem – mondja Rudi a nagy enyészetben.

■ AZ EMBER IGYEKszik ÁTLÉPNI AZ ÁRNYÉKÁT ■

A kis utca közepe táján álló háznak a fehér faláról lekerült a téglalap alakú cégtábla, amely azt hirdette, hogy itt borbélyműhely volt. És a két akácfa közé állított padon is már jó ideje főleg a magány üldögél. Végérvényesen beadta az ipart a jóízű meséiről, ollójának szapora csattogásáról ismert mester, ám élettörténetének egy-egy foszlánya megmaradt az emlékezetemben, meg minden bizonnyal számos más „kuncsaftjának” az emlékezetében is.

– Még suttyó koromban meghalt az édesanyám; két gyereket, a bátyámat meg engem hagyott félárván, megszorodva. Nem sokkal azután az apám újra megnősült, a nevelőanyámmal a kislánya is hozzánk költözött. Mindannyiunkat tisztességesen neveltek, szakmát adtak a kezünkbe. Közben apám továbbra is a más tarlóján kereste a kenyeret.

– Ő is árván nőtt föl, szeretetre vágyó ember volt, és hát – az Isten áldja meg haló porában – a megboldogult édesanyám helyett is igyekezett szeretni bennünket. Az ilyen embert nem lehet elfelejteni, álmaimban is gyakran fölkerestem. Nyolcvanéves korában majdhogynem a borozdából szenderült örök álomra. Földig sújtott a távozása, zaklatott a hiánya, de hát az ember igyekszik átlépni az árnyékán. Egy bizonyos idő után azzal vigasztaltam magam, amikor reggelente a tükörbe néztem, hogy lám, mennyire hasonlítok őrá, az édesapámra, és ha már ez így igaz, akkor

KANYÓ E.

igyekeztem úgy élni, ahogy azt ő elvárta tőlem. Meg persze a sok munka is megtette a magáét, a munka az nagyon jó terápia. Sosem néztem a munkaidőt, csak az ügyfeleket, akiknek előttem mindig igazuk volt, hiszen ők fizettek. Itt a falumban szombaton és vasárnap rengeteg dolgom akadt, olyankor százan-százötvenen is megfordultak a műhelyben, egyedül képtelen lettem volna eleget tenni, de a feleségem készségesen mellém állt, ketten gyúrtuk az ipart.

Szombaton hajnali négytől vasárnap délutánig tartott a nyújtott műszak. Kezdetben a házakhoz is kijártam, vagyis az otthonukban borotválkozókat, nyíratkozókat láttam el, aztán a műhelyben folytattam a munkát, megállás nélkül; az is megesett, hogy mélyen az éjszakába nyúlva ment el az utolsó vendég. No, gondoltam, hunyok egy kicsit, de még be sem csuktam az ajtót, máris beállított egy „megkésített kuncsafos”, s azt mondta, hogy gyorsan borotváljam meg, mert a vásárba akar menni, ahol neki sem illik szőrösen ténferegni, mert olyan ismerőseivel is találkozhat, aki előtt a sima képét akarja megmutatni.

Utána már nemigen volt alvás. Nagy területről, az akkor még bokrokban álló tanyavilágból is jártak hozzám az emberek. Rengeteg volt a tennivalóm, meg hát az adó is. Egy időben akkora adót róttak ki rám, mint amekkora a földmaximummal rendelkező parasztok megterhelése volt. Látták, hogy zokszó nélkül húzom az igát, így hát alaposan megterheltek. A műhelybe járok akkor, régen is készpénzzel fizettek, azok pedig, akiknek a házához jártam borotválni, száz dinár szappanpénzt (kis piros pénz volt az akkor), meg ötven kiló búzát és ugyanannyi kukoricát adtak egy évre. A szappanpénzt az év elején adták, a búzát aratás után, a kukoricát pedig a következő évnél a tavaszán. Nem emlékszem, hogy adósak maradtunk volna egymásnak.

Sokféle ember, szerzet és szörzet megfordult a műhelyemben, s mindegyiknek igyekeztem a kedvébe járni. Többségük elvárta, hogy szórakoztassam is őket. A vicces, pikáns történetek mindig telitalálatot értek el. Megesett, hogy a sok várakozó láttán a későn érkező fanyalgott, töprengett, hogy érdemes-e kivárni a sorát...

– Várjon csak nyugodtan – mondtam neki –, de legalábbis ezt a történetet hallgassa meg... És belekezdtem egy tréfás történetbe. Utána már kuncogás közben nem volt sietős a dolga, sőt a már megborotváltak között is voltak olyanok, akik megvárták a következő történetnek a csattanóját. Leginkább a finánchistóriákon „szórakoztak” önfeledten az ügyfeleim. Néhány ilyen finánchistória a megboldogult Tőke István tanár úr jóvoltából nyomtatásban is megjelent. Az alábbi gyakran elmeséltem:

– Az öreg parasztnak igen jól termett a búzája, vaskosan állt a padlason a kenyérgabona, ám az atyafinak sehogy sem állt a kezére a lapát, hogy azt megforgassa, hogy be ne fülledjen a termés. Míg azon töprengett,

hogy miként is lászon hozzá az elkerülhetetlennek, meghallotta, hogy megérkeztek a fináncok (két szigorú dalia).

– Ez mán igen – gondolta, és az egyik besúgásra hajlamos honfitársának előadta, hogy ő ugyan túljár a nyalka pénzügyőrök eszén, az ő dohányát ugyan nem találják meg, mert a búzába dugta, ott meg ki keresné?! Erre a „jótevője” elköszönt, ő meg szorosabbra kötötte a kutyáját, előkészített két lapátot, és amint evvel megvolt, mit ád az ég: már meg is érkeztek a nyakkendős fináncok, és nyomban nekiláttak a búza forgatásához. Alapos munkát végeztek, folyt róluk a porral hintett izzadtság, ám a dohányt nem találták, dühösen távoztak, az öreg meg derűsen megjegyezte:

– No, evvel is megvónánk!

Hát igen, most meg már jó ideje főleg csak a magány ül a műhely előtti padon.

■ A SÁMÁN FOGSORA ■

Ada számomra kevésbé ismert kültelkeit jártuk az alkalmi útvezetőmmé szegődött nyugalmazott postással, a hetvennyolc éves Vreckó Mihálllyal. Érdeklődést keltő a látvány. Hamisítatlan nádtető és zöld zsalu is föltűnik helyenként, mert nem ez a jellemző a város Tisza melletti részére, hanem a sok hivalkodó új ház. A legkisebb közben is van belőle már, s árnyékában szinte bocsánatkérően húzódik meg a kis, zsellérháztartású hajlék, amelynek nyirkos udvarán a felmosott, gondosan fentről lefelé törölgetett, félkör téglalépcső előtt gallyat tör egy magányos, töpörödött nénike, mert hűvösek már az esték és a reggelek, pótolni kell a kőbe vesző nap melegét.

A tiszai töltés mellett levő házak sajtáságos hangulatot árasztanak, s ha háló is száradna a kerítéseken, azt hihetnénk, hogy hajdani festményekről ismert halászfaluban járunk, de nincs háló, és hivatásos halász sem él már errefelé. Műút vezet az ablakok előtt, s a háztetőkön tévéantenna csillog a nedves fényben. A mában gyalogolunk, fürkesszük a megváltozott Tiszát. A vízfolyással szembe vontatott uszályon sóderhegyek érkeznek elénk; a sóder, a beton behatolt a Tisza-part nem is olyan régen még háborítatlannak hitt szakaszára is.

– Nem illik ez a sóderhegy és az óriási betonkeverő a tájba – mondom félhangosan, mire a fürge léptű nyugalmazott postás nyomatosan fölvilágosít, ha ez a „báza” nem lenne itt, betonút sem volna errefelé, márpedig így sokkal könnyebb közlekedni, sár nélkül el lehet jutni a városba. Az utat lerövidíti a kanálison átívelő deszkahíd, amely akkor lenne festménybe illő, ha nyakon csípné a gyorsfolyású patakot, de nemrégén kotorták a medrét, mélyen lent folyik a víz, elég nagy kitérőt tesz a Tisza felé.

– Óvatosan lépegetek át az áthidalt árkon, mert régebben egy üveges tót belekeveredett, és kiszenvedett az alján. Ha erre járok, mindig eszembe jut ez az eset – mondja emberünk, aki gyakran jár errefelé.
– Le-lejárok a Tiszára így ősszel is, ilyenkor is szép az erdő, meg mert régiségek után kutatok.

– Míg élt a halászás a Tiszán, a halászok mamut- és bölénycsontokat is kiemelték a folyó fenekéről; súlyos, nagy csontokat; helyenként mamutcsonttal támasztották be éjszakára a kiskaput. Nekem is van néhány ősi csontdarabom otthon, és még bővíteni akarom a gyűjteményem – mondta, majd hivatalos papírt vett elő, amely arról tanúskodik, hogy ő, Vreckó Mihály, megbízottja az újvidéki múzeumnak. Minősítésénél fogva tehát nemcsak a mai adataikat ismeri, hanem az évezredekkel ezelőtt éltekről is tud egyet s más.

– A téglagyárnál lovassírokat ástunk ki. Aranyveretű volt a nyereg, rangos lehetett az illető, ha már a lovával együtt temették el, de később a csontjai összekeveredtek a lócsontokkal... Egy sor veremlakásra is rábukkantunk, szorosan egymás mellett álltak, az egyikben tizenhárom körbe vajt ülőhely volt látható, az lehetett a tanácstermük a hajdaniaknak, a sütődéjükét is feltártuk...

– Nagy élvezettel vettem részt az ásatásokban. Egy helyen zsugorított fejű csontvázra akadtunk, a lábánál hevert az illető feje, még a temetés előtt elválaszthatták a törzsétől. Többségükben férficsontokat találtunk, de azért asszonycsont is előkerült, az egyik 180 cm volt, igen természetes volt a hajdani hölgy, nyakában gyöngyök ékeskedtek, alatta tör hevert.

– Dupla fog sorú embert is kiástunk, nagyon megcsodáltuk, azt mondták, hogy táltos lehetett az illető. A fog sorait elvittük a fogorvoshoz, de hogy mit mondott evvel a furcsa jelenséggel kapcsolatban, nem tudom már, hiszen régen történt.

Halcsont, nyílhegy, lándzsa, buzogány, sarkantyú, edények és egyéb tárgyak is előkerültek a megbolygatott földből. Pénzt is találtam: a Sár-hegységen katonakoromban egy bolgár húsztótinkára akadtam. Fölszedtem. Azóta nagyon sok más pénznem került mellé, bizánci, római, magyar stb. Egészen szép régipénz-gyűjteményem van, a most forgalomban lévő fizetőeszközökre átszámítva is sokat érő. Egy részétől megváltam, de három ládányi még megmaradt.

– Az ember megtelepedése óta rengeteget változott ez a vidék. Az utóbbi hét évtized változásainak én is tanúja vagyok, igen nagy változás ment végbe. Hús évvel ezelőtt postásként szinte naponta bejártam a várost. Nem volt olyan háztartás Adán, ahová ne nyitottam volna be... Most meg idegenül állok a megváltozott utcák, nagy számban épült új házak előtt. Bele kell nyugodnom, hogy mentül idősebb leszek, annál inkább elidegenül tőlem a város, szülővárosom.

■ SZÁRAZ SZELEK ■

Az utóbbi években vidékünkéről is többen vállaltak munkát az arab országokban, pl. Algériában, Irakban stb. A harminchat éves zentai Sóti György Irakot járta meg, a DTD szervezésében 1981-ben és 82-ben dolgozott Kut város közelében, a nagy munkagépek javításából vette ki a részét esztergályosként. Nem a háború miatt széles körben ismertté vált ország híre s színes történelme, hanem a jó kereseti lehetőség indította útnak néhány itteni társával.

- A fővárostól, Bagdadtól mintegy négyszáz kilométerre, a sok megpróbáltatást megélt Basztra irányában volt a munka- és szálláshelyünk, korszerűen felszerelt munkásszállásunk. Mintegy ezeröttszázan dolgoztunk ott, főleg vajdaságiak, s a sivatag termőre fordítása volt a fő feladatunk. Én a műhelyben dolgoztam. Reggel öttől délután két óráig, péntek kivételével minden nap. A kilenc órából egy óra a reggelire, előkészületre volt fenntartva, a többit, a nyolc órát ledolgoztuk. Többnyire az adai Potisje szerszámgépgyár esztergapadjain végeztem a munkámat, tehát a gép is földinek számított, ami nem is elhanyagolható szempont az idegenségben, a megszokottól merőben eltérő éghajlatú, felfogású, szokáskultúrájú országban.

A munkamenet azonban ismerős volt, de azért többletet igényelt, mert ott a hőmérséklet 25-30 fokkal magasabb volt, mint itthon, s azt valahogy ki kellett bírni. Nagyon nehéz megszokni az emelkedett hőfokot és a szüntelenül fúvó száraz szeleket, amelyeknek csak annyi hasznukat láttam, hogy elég jól helyettesítették az utcaseprőket, elfújták a városból a szemetet, s ezzel a lehetőséggel élnek is az ottaniak: a száraz szelekre bízzák a szemétszállítást.

Egy év alatt csak kétszer esett az eső, rendkívül csúszóssá tette az agyagos talajt, amelyből elég nagy területet igyekeztünk betörni, termőre fordítani. Persze pihenésre, kikapcsolódásra is volt időm alkalom. Ebéd után hatig pihentünk leginkább, de asztaliteniszezni, olvasni, sőt horgászni is lehetett. A Tigrisre jártunk halat fogni. Tisza nagyságú folyó a Tigris, csak gyorsabb folyású, és rengeteg hal van benne. A bedobott száraz kenyérdarabot pillanatok alatt elnyelték a fürge fehér halak, a húst meg a törpeharcsák. A sötét színű halakat, így a harcsát sem fogyasztja az ottani lakosság, lehet, hogy vallási okokból, nem tudom pontosan, nem jártam utána, csak az biztos, hogy nem kell nekik; a fehér színűt annál inkább kedvelik, de legjobban a teát szeretik, sok időt fordítanak a teázásra, jóformán mindenkor és minden mennyiségben azt isszák, a szeszes ital ott nagyon drága. Viszont a szerszám meg olcsó, kedvezményben részesítik a kisiparosokat, ám kevés a vállalkozó. Főleg kereskednek, rettentően zsúfoltak a piacok, kavarog, biciklizik a tarka tömeg, kitartóan

üzletelnek, meg más módon is föltalálják magukat. Nem nagyigényűek, így kevés ráfordítással, kevés munkából is meg tudnak élni.

Mi elég jól kerestünk, én például ezeröttszáz dollár körül kerestem havonta, ennek tíz százalékából kielégítettem az ottani szükségleteimet, a lakáson, élelmen, üdítőn kívül még a cigarettára is futotta az említett keresetrészből. Bőven takarékoskodhattam, s éltém is ezzel az alkalommal, így az egy évi keresetből itthon, a Tóparton egy év alatt fölépíthettük a családi házunkat, meg be is tudtuk bútorozni. Tehát megérte, hogy vendégmunkáskodtam, s mivel még vannak terveim, nem ártana újabb jó kereseti lehetőséghez jutni. Igaz, marasztaltak ott, de nem volt maradásom, sokat gondoltam haza, gondolatban gyakran átíveltem a Tigris és a Tisza közti távolságot, ám a valóságban csak hét hónap után látogattam némi kitérővel haza.

Ejjel két óra körül érkeztem meg, a kislányunk, aki akkor még kétéves se volt, felébredt a jöttömre, de nem ismert meg, sírva fakadt, és akkor nagyon kegyetlenül éreztem magam. Nem akartam visszamenni, de hát kellett a pénz. Néhány hónap múlva azonban végleg hazatértem, most már bánom, hogy nem engedtem a marasztalásnak, sok helyre kellene a pénz.

Amikor én odaérkeztem, akkor a két szomszédos ország, tehát Irak és Irán között már egy éve dúlt a háború, szabálytalan időközökben bombázók húztak el fölöttünk, s visszafelé esetenként kevesebbet lehetett látni belőlük... A tévé is gyakran mutatta a csatatéri képeket, s a velünk dolgozó irakiak mind lehangoltabbá váltak, mind többüket sorozták be. A felderítőféle ruhába öltöztetett gyerekek péntekenként a városban mind harsányabban énekeltek, fújták a lelkesítő dalokat, a katonák pedig puszkával mentek szabadságra. Mi is fel voltunk készülve, ha netán ránk kerül a sor, minél gyorsabban továbbálljunk. Járműben nem volt hiány, ám ott a közlekedés nem egyszerű dolog, a legnehezebb a sofőrök helyzete, nem lehet eligazodni, összevissza hajtanak, integetnek az ottaniak. Egyszóval megy, ki merre lát, s aki a másikba beleszalad, az a hibás.

A korábban puszta, meddő föld szépen terem, hasznos munkát végeztünk. Nyilvánvaló, hogy ezeket a munkálatokat fokozni kellene, de a pénz java részét a háborúra fordítják, vagyis többet áldoznak a pusztításra, mint a történelmi vidék felvirágoztatására. Kár érte, nagy kár.

■ A FÖLFELE BUKTATOTT ■

Nyugalmazott tanítók társaságában töltöttem el néhány órát a napokban. Családi hangulat. A messziről visszaköszönő közös emlékek meg a megpróbáltatások tették azzá. Külön öröm volt számomra, hogy azt a tanítónőt is megpillantottam a soraikban, aki írni és olvasni tanított (még a „csápos, kacifántos kis g” okozta akadályt is legyőzte velem). Ott volt tehát Teleki Ica is (aki Újvidékről tulajdonképpen hazajött ide). Példás pedagógus ő, aki annak idején gyalog járt Csókáról Terjánra tanítani. Sok esőben és nagy sárban, és ennek ellenére egyszer sem késett el, mert hát a tanítónak személyes példával kell az élen járnia!

Visszarévedezésemben a pacsik és körmösök emlékét elhomályosította az iskolai kirándulások emléke. Leginkább a „megboldogult” falum szomszédságában levő macahalmi virágrengetegbe vezetett bennünket. Repesve, dalolva követtük, kipirulva énekeltük, hogy „Tavaszi szél vizet áraszt, virágom, virágom...” Akkor ott, a százzsínű virágok és harmatos szegélynövények között többen is azt hittük, hogy ha majd felnővünk, virágos parcellák várnak ránk („kint az életben”). Felnőttünk, és döbbenet látjuk, hogy a major romokban áll, a virágok helyén pedig gyomok terjengenek...

Hosszabb kihagyás után a csókai iskola egykori igazgatójával, Soltész Józseffel is kezét foghattam, aki 1928-ban Gyulán született, s a második világháború alatt Becskereken járt gimnáziumba (két évig), majd Kikindán kisérettségizett. Közben átélt egy nagy fordulatot, változást. Az új rendszernek sok tanítóra volt szüksége, ezért az arra alkalmas egyéneket (akik ugyan még nem fejezték be a tanulmányukat) tanfolyamra irányították, „mélyvizesítették” őket, mert nemcsak tanultak, hanem tanítottak is. Az iskolaszünetekben is a tanteremben voltak egészen 1948-ig, amikor jó részük lediplomált.

– Az első beosztásom Jázovára szólt, 1946-ot irtunk akkor. Esős időben nehezen megközelíthető volt a falu, de nemigen unatkoztam, mert többféle társadalmi munkát bíztak rám. Összeírást, a stafétavívés megszervezését stb. Ottani emlékeim közül még mindig fölbukkan egy Miska gyerek, akit hiába okítottam bizonyos jelenségek tudományos magyarázatára, ő makacsul kitért a nagyanyjától hallott hiedelem mellett... Attól fogva minden „nehéz” gyerek Miska lett a számomra.

– A következő évben a Jázova és Csóka közti egykori Terjánra irányítottak. Jó dolgom volt ott... A közeli major, Macahalma intézője, Pálfi úr azzal lepött meg ugyanis, hogy kordét bocsátott a rendelkezésemre, a nagyobb kiruccanásokkor pedig fiáker dukált a parádés kocsissal együtt. Három hold földet is kaptam, amit a birtok művelt, és igen jól termett, mert a termésért járó pénz meghaladta a fizetésemet. Minden

hónapban öt liter bort és egy liter pálinkát is kaptam, de mivel nem fogyasztottam alkoholt, a szomszédoknak adtam. Az iskola mellett lakott Gál bácsi, aki nem vetette meg az italt, de a munkát sem, csomózni is átjártam hozzájuk. Abban az időben még csomózni kellett a megszáradt és a novemberi ködöktől lepuhult dohányleveleket. Színre, nagyságra való tekintettel egymásra kellett simítani, és húszas csomókba kellett kötni őket csuhával. Unalmas munka volt ez, és a hosszan tartó művelet egyhangúságát meséléssel, dalolással tették elviselhetőbbé. Jó szolgálatot tett az ital, jól megvoltam köztük. Még hintaszékem is volt ott, abban a már régebben lebontott faluban, iskolában. De azért ott sem volt fenékg tejföl az életem. Közvetlenül a harangláb mellett volt a lakásom, ahová esetenként csak pirkadatkor tértem nyugovóra, de nem volt nyugalmam, mert alighogy álomra hajtottam a fejem, máris fölvert a harangszó. Korán kelő nép volt a terjáni.

– Csóka volt a következő állomáshelyem. A katonaidőm letöltése után oda tértem vissza, majd parancsot kaptam, hogy tanfelügyelőnek kell mennem. 1950-től 1954-ig tanfelügyelősködtem az akkori törökkanizsai járásban. Az említett járás megszűnése után az új, a kikindai központú járás székhelyére irányítottak tanügyi felelősnek, de nem fogadtam el, mert akkor már Csókán éreztem otthon magam, ahol 1956-ban megválasztottak községi párttitkárnak, de közben az iskolát is igazgattam néhány évig, majd 1961-ben elkerültem Becskerekre, a járási népbizottság alelnöke voltam hatvanháromig, amikor köztársasági képviselővé léptettek elő, a köztársasági parlament egyik bizottságának az elnöke voltam – jegyezte meg, s közben újabb ismerősök léptek asztalunkhoz, szívélyes hátpaskolások... Majd egykori igazgatóm mosolyogva megjegyezte, hogy valahogy mindig fölfelé buktatták...

– 1965-től 1967-ig a szerb kormánynak a tagja voltam, majd utána Újvidékre kerültem, a Szocialista Szövetség vezetőségében tevékenykedtem. Hatvankilencben a szövetségi parlament Népek Tanácsának a tagja voltam, ezt követően 1972-ben a liberálisok sorsában osztoztam, de azért még meghoztuk az emlékezetes hetvennégyes alkotmányt. Végül a Kivándoroltak Vajdasági Szövetségének a titkára voltam másfél évtizedig... Jól ment a dolgom, ám az idő eljárt, és 1990-ben nyugdíjba vonultam.

Soltész József nyugdíjasként Újvidéken él, de szívesen látogat Csókára, s a párját ritkító találkozóznak egyik szervezője volt. Beszélgetésünk végén képeket vett elő. Az egyik a lánya, aki most Újvidéken egy ismert banknak az alkalmazottja, menyasszony. A másikon pedig az Amerikai Egyesült Államokban élő fia és annak a családja látható. Tágas, szép házban él Sándor, az orvos a feleségével és két fiával, akik közül az egyik Debrecenben akarja folytatni a tanulmányait, orvosnak készülni.

■ ALBÁNIÁBAN VÁLLALT MUNKÁT ■

Dore László csókai gépészmérnök több mint másfél évtized után elhagyta a helybeli húsfeldolgozó gyárban az energetikai és szolgáltató részlegben betöltött főnöki munkahelyét. Megszabadulva az ellehetetlenedett vállalatról „szabadúszóként” igyekszik boldogulni. Az év elején kisipari műhelyt nyitott, amelynek alaptevékenysége a húsipari berendezések javítása, szerelése és beüzemeltetése, valamint a kezdő munkaerő betanítása.

– Nem egyedül, hanem Tóth József villamossági szakemberrel közösen vágtunk neki a bizonytalannak, ám nemsokára bizonyossá vált, hogy van helyünk a nap alatt. Mivel a húsfeldolgozó gyárban az utóbbi tíz évben már csak zsebpénzt kaptunk a személyi jövedelem helyett, rá voltunk kényszerítve, hogy maszekoljunk, és ezáltal új ismeretségekre, munkalehetőségekre tettünk szert.

Csakhamar a Boszniai Szerb Köztársaságban levő Prijedorban szerénykedtünk, konzervtöltő gépsort szereltünk föl, és annak a kezelésére is fölkészítettük a dolgozókat. Tisztességes munkát végeztünk, amit meg is fizettek, sőt munkalehetőséghez juttattak bennünket. Figyelmünkbe ajánlották az albániai Shkodrában (Skadar) épülő húsipari vállalatot. Kaptunk a kínálkozó alkalmon, a jónak ígérkező munkalehetőségen, hiszen ott 18 gépet kellett beszerezelnünk, javítanunk stb. Mindez nem okozott különösebb gondot, hiszen a csókai gyárban is hasonló gépekkel dolgoztunk, tehát a gépek ismerősek voltak, de az ország, a város teljesen ismeretlen volt számunkra. Április 2-án hajnalban indultunk gépkocsin az ismeretlen felé. Újvidéken csatlakozott hozzánk egy szaktársunk, s folytattuk az utat a surčini repülőtér felé, ahol fél hét körül szálltunk föl a podgoricai gépre. Nyolc órakeresztül Montenegró repülőtérén villogtunk, ismeretlen megbízónk, Met Llazini érkezését vártuk... Csakhamar meg is érkezett a szerbül nem éppen folyékonyan beszélő vállalkozó, s némi ábrákkal, rajzokkal nyomatékosítottuk közlendőinket, megértettük egymást. Beszálltunk a Mercedesébe, és azt hittük, hogy minden rendjén van. A božaji határátkelőn nem is akadtunk föl, de a túloldali vámszerveknek nem tetszett a kék útlevelünk, szlovén, horvát, vagy macedón útlevelet kértek tőlünk ahhoz, hogy belépjünk a szkipetárok földjére... Némi tanácsalanság után „gazdánk” igyekezett megnyugtatni bennünket, és elhajtott, majd bizonyos idő múlva megjelent a határhurkon átsegítő iratokkal.

A határ és Shkodra között, azt hiszem, hogy nem hosszabb az út harminc kilométernél, de a nagy kátyúk miatt csak egy óra elmúltával vergődtünk végig rajta. Közben begyöpedett vasúton is átzötyögtünk, vonatot, autóbust egyet sem láttam, annál több a kopár kövek közt

mászkáló kecske, de birka is van bőven, meg az apró termetű, málhás hegyi lovak látványa is elgondolkodtató. Egy ilyen kis ló patájáról régebben lehullott patkót haza is hoztam, hátha szerencsét hoz, rám férne. Fejlődésében visszamaradt, ám fölzárkózni akaró mintegy negyvenezer lakosú város tárulkozott föl előttünk gyönyörű, tükörtiszta vizű tóval, amelynek, azt hiszem, az általunk fölszerelt gyár lesz az első nagyobb szennyezője. A fiatalok úgy öltözködnek, mint más ország fiataljai, és feltűnően sokan vannak, mert az említett város egyetemi város is. Az öregek pedig megrekedtek, öltözékük, reflexeik még a hagyományosak, ráérősen pipálnak az utcákon, tereken szétszórt „kupacaikban”. Színházra, mozira nem volt időnk, de a közeli kocsmába néha betértünk egy italra (párját ritkító az albán konyak), s ott föltűnt, hogy nem dúskeblű színészről vagy énekesről látható a falon, hanem egy térkép, amelyen az Albániával határos területek feketével satírozottak. Meg hát az is föltűnt, hogy a mecsetek mellett katolikus és pravoszláv templom is épült Shkodra városában.

A gyár keretében külön szálláshelyünk volt szállodai kényelemmel, ahol főzőcskézni is lehetett. Nyújtott műszakban dolgoztunk egy egész hónapon át, ami kiváltotta a rokonszenvüket, és biztos, hogy nem vált a hátrányunkra az se, hogy magyarok vagyunk... Kölcsönös megelégedéssel váltunk el megbízóinktól, de nem hosszú időre, hiszen most, a nyár folyamán a gépek bejaratása, a dolgozók betanítása is ránk vár. Ám most már tudjuk az utat. A nyár jó részét tehát a Shkodrai-tó partján töltöm el, de nem strandolással, hanem többletmunkával – jegyezte meg a szabadúszóvá vált gépészmérnök.

■ KÁTYÚS ÚTON ■

A régi bútorok példás rendben állnak a szoba félhomályában, ahol a hályogosodó tükör két oldalán nagyobb méretű képek vonják magukra a belépők figyelmét. Az egyik barnakeretes egykor szentkép lehetett, de már jó ideje egy katonaruhás fiatalember portréja néz le a szoba kiszik-kadt csöndjére. A mokány öreg, akit falubelijeji riportalanynak jelöltek ki, a kép alatt foglal helyet, és mielőtt bármit is kérdeznék tőle, elmondja, hogy a fia a balkáni összetűzésekben vesztette az életét, szörnyű volt... és azóta megrázkódik, ha a háború szóba kerül.

– Jóval kevesebb lenne a baj, ha a bajkeverők csapnának össze, de hát másokat, minket, ritkítanak. A háttérből irgalmatlan utakra, a szakadékba irányítják a népet. Eltékozolják mások pénzét, életét. Azt a pénzt is elnyelte a háború, amit az utak javítására kellene fordítani. Az útjaink is lepusztultak, jó út nélkül pedig ugyan hová juthatnánk? De azért még

ennek az elkátyúsodott, tankcsapdás útnak is örülhetünk, mert nélküle még keservesebb volna itt, e homorú tájon az élet.

Ő mint egykori előfogatos bizton állíthatja, hogy „csinált út” nélkül – különösen télvíz idején – kimondhatatlanul nehéz volna kimozdulni. Ám úgy is, akkor is mennie kellett, az előjáróságot hordozgatta a városba hosszú éveken át.

Figyelmes volt (már amennyire lehetett), igyekezett nem agyonrázni és az ézengésben is szóval tartani őket. Leginkább a terméskilátásokról fejtette ki a nézeteit, ám azért olyan fölöttesei is voltak, akiket a kenyér-gabona várható hozama helyett egyes falusiak viselkedése, elszólásai érdekeltek főképpen.

Ezért emberünk a rendes munkája mellett kénytelen volt jegyzetelni, vonalas irkában írni az érdeklődésre számot tartó okfejtéseket, „bemon-dásokat”. Utólag több vétkesnek tartott észrevétel is beigazolódott, de hát ki törődik ma már ezzel...

Emberünk sokféle ruházatú, modorú stb. népet szállított; „minden időben” mennie kellett. A feneketlennek tűnő sárnak is nekivágott... Megesett, hogy annyira berakódtak a kerekek, hogy csak csúsztak, „szán-kózott a szekér”. Sok lovat és szerszámot elszaggatott a lehetetlen út.

- A Tündér nevű lovam mellől tucatnyi másik kidőlt. Az az áldott igavonó nem ismerte a lehetlent, ám egyszer, egy iszonyatos felhősza-kadás után az a lovam is elakadt. A hajlatban olyan nagy volt a víz, hogy úsznia kellett, hogy meg ne fulladjon. Elvágtam az istrángot, a kocsit meg darabjaira szétszereltem vittem ki a partra.

Akkor végképp elment a kedvem az előfogatosságtól. Szerencsére nemsokára kiépült a kövesút, befutott rajta a busz. Még az öregebbjei is megbámulták, a gyerekek meg hosszan futottak utána... Azóta már több a gépjármű a faluban, mint a fogatos kocsi. Megfordult, már-már a sarkából is kifordult a világ, a fiatalok jó részét a háborúval „szétugrasztották”, meg hát anélkül is a „csinált úton” gyorsan, csaknem maradéktalanul eltávoztak. Hirtelen megőregedett a falunk, olyannyira elaggott – velem együtt –, hogy attól tartok, szélütött gyámoltalanságában ismét vissza-csúszik a feneketlen sárba.

■ LEGYINTGETVE ■

Borúra ismét ború jött, ám a sokadik zápor után mosdottan és tört fényben tárulkozott föl előttem a szövetkezet tenyérnyi parkja. A betonjárda rideg érdességét enyhítő szegélynövények mélyen a fűszálak közé hajolva habzsolták a föld langyos párásságát. Az ezüstfenyők pedig hamis gyöngyökkel kérkedtek...

KANYÓ E.

Megállított és az előcsarnokból is visszapillantásra készítette a látvány, amelynek hatására mintha a hirdetőtábla betűi is színesebbé váltak volna. Számadatok, felvásárlási árak és áraránytalanságok hivalkodtak vagy szerénykedtek a papírlapokon. A folyosón meg a tucatnyi csukott ajtó mellett kisebb-nagyobb csoportokban unatkozó ügyfelek duruzsoltak.

Beljebb, a termelők klubjában két „bejáratos” tanakodott, szomszédok módjára, külön-külön asztalnál foglaltak helyet. Az idősebb kávézott, a fiatalabb pedig szénsavas italt kortyolgatott. A fiatalabb volt a méltatlankodóbb, mert zaklatja az üres ól, ahol a disznótor és a tél kezdete óta csak a huzat hízik, mert „ha a disznókkal föletetem a hasznót, mi marad nekem? Meddig mehet ez így...” Majd a jegyzetfüzetemet megpillantva félfordulatot tett a „kifakadásban”. Mert hogy a lakodalmakon nem látszik a válság. A legutóbbi menyegzőn – túl a vasúton – több mint háromszáz személy dőzsölt. Roskadozott az asztal az ételtől meg az italtól, kissé megzavarodtam a bőség láttán, majd amikor már a vendégsereg „pukkadva” átnézett a tálak, cukrászdányi sütemény stb. fölött, a vőfély még akkor is azt hajtogatta, hogy „őseink azért voltak vének, mert borral és pecsenyével éltek. Húzd rá!”

Kínomban meg is kérdeztem az örömapát, hogy nem sajnálja-e ezt a rettenetes pazarlást. Nem – vetette oda, majd mindezt azzal töltötte meg, hogy itt már úgyis csak az a mienk, amit megesszünk és megiszunk. Később, a sortánc után, amikor az ő nótáját „fújtuk”, azt, hogy „Gyere, Bodri kutyám, szedd a sátorfádat”, amitől kitikkadva a bejárat felé tartott, legyíngetve megjegyezte, hogy a takarmány árához képest keveset fizet a fölvásárló a hízóért, ugyanakkor a mézárszékekben sokaknak már megfizethetetlen a hús. Úgy, olyanformán nyúl érte a vevők jó része, mintha csak büntetésből tenné. Itt, a lakodalomban meg duhajkodva telizabálhatja magát. „Szabad a vásár... Nem szeretném, ha egyszál lányom menyegzőjén szó érné a ház elejét.”

– Derekas pusztítást végzett a násznép, mert a többség még vasárnap délután is folytatta a tivornyát. Ki-ki, így mi, zenészek is (időközben kiderült, hogy emberünk „másodállású hangász”, amolyan átállós zenész) csak egy kicsit hunytunk a szomszédban, aztán mintha az lett volna a világ legtermészetesebb dolga, dörgöltük tovább... Dőlt rólunk az izzadság, ám a devalválódó dinár is röpködött felénk – mondta a nem kis élményének teregetésébe belefeledkezett névtelen zenész. Névtelen, mert amikor a neve felől érdeklődtem, legyíntett, és anélkül, hogy a pohár tartalmát a kisujjáig fölhajtotta volna, távozott. Én meg ahelyett, hogy a hangász nevét kerülő úton föltártam volna, azon töprengtem a zsidongók mögött, hogy vajon milyen tapasztalatok vagy megfontolás alapján tagadta meg ez a különben közlékeny ember nevének a lejegyzését, kinyomtatását a demokratikus közvélemény lapjában.

■ A PIACNÁL ■

A mind jobban lerongyolódó település legforgalmasabb pontján (de az elárusítók által már lassúnak nevezett piacon), pontosabban annak az egyik sarkán minden reggel „menetrendszerűen” megjelenik egy, a nyolcvanas évek „cuccaiba” bújt alak. Hanyagul szemügyre veszi a felhozatalt, de semmit sem vásárol, és semmit sem árusít... Csak az időt mulasztja, mivelhogy időmilliomos, már néhány hónapja munkaerő-főlölség a „tisztje”.

Amikor tudtára adták, hogy nincs rá szükség a vállalatban, valami megpattant benne, és álmatlanná vált. Ám mivel nem tudott mit kezdeni az ébrenléttel, leégettségében semmiképpen sem növelhette a kávé- és cigarettaadagját, és mert nagyon rossz tanácsadó az egyedüllét, a magány, ezért hát korán reggel kiáll a piac sarkára, s figyeli az ár- és egyéb mozgást. Ám annak ellenére, hogy szatyrot sosem látni a kezében, tartozékává vált már az említett helynek.

Mivel bőven futja az idejéből, azt is megengedheti magának, hogy egy-egy áruhalom előtt feltűnően sokáig ácsorogjon, vesztegeljen, s esetleg megjegyzést tegyen a kártevők, például a drótféreg által kikezdett retekre. Kitartóan kritizál, ám a kofák válaszát figyelembe sem veszi. Furcsa figura, a hirtelen ránk szabadult kánikula ellenére őszies kabátot hord, amit ő zakónak nevez. Olyan ruhadarab ez, amit egykor kölcsönre (kreditre) vesztegettek. Persze, hogy kapott a kínálkozó alkalmon, megvette, majd félredobta a pepita ruhadarabot. Ám most, hogy kiadták az útját, elővette, leporolta és felöltötte, s az aszaló hőség ellenére (éppen úgy, mint a bőréből) sehogy sem akar megválni tőle. Hozzá való nyakkendője is van bőven, de azt korábbi szokásától eltérően nem köti fel, erkölcstelennek tartja a vele való „puccoskodást” jelenlegi helyzetében. Fanyarul mosolygott azon, hogy egykor naponta váltogatta a nyakkendőket, s cipőből is másfél tucatnyi állt a rendelkezésére, ennélfogva olykor hosszan tépelődött, hogy közülük melyiket húzza föl a fürgetegesnek ígérkező bankettre. Bölcs előrelátásnak bizonyult, hogy akkor, amikor tehette, bakancsszerűt, hegyes orrút, mokaszint stb. is vett. Így most, eme ínséges időben sem kell elnyútt lábbeliben ténferengnie. A minap is olyan „cúgos” cipőben jelent meg a kofák között, amelyben egykor táncversenyt nyert a már régen lebontott ifjúsági otthon fáradtolaj szagú nagytermében.

Mentőövként nyúl értük, ám olykor orrol is rájuk, hiszen ezek az „ásatag” cuccok mind nagyobb, netán végleges leszakadásáról tanúskodnak, arra utalnak, hogy élt ő jobban is, élhetne ő másképpen is, csak hát a község legrangosabb vállalatában (ahová egykor rokoni alapon „beprotézstáltak”) kített az ideje, miután a részvénytársaság csődszagúvá vált.

Amikor az a jelképes hajó süllyedni kezdett, az „aktek” (bennfentesek) sorra léleptek... Ő azonban még maradt, s úgy tett, mintha semmi rendkívülit sem észlelné. Igyekezett minél ügyesebben álcázni, leplezni semmittevését. Jókora íróasztalára szabályszerűen kirakta a már semmire sem jó iratokat, s ha nagyon unta magát, fontoskodva telefonált, és vérszegény mondandójába bekalkulálta az estleges lehallgatást is.

Egy napon azonban kikapcsolták a telefonját, ugyanakkor az étkezésében az ételt már-már ehetetlenné hígították, hónapokat késett a bér, zsebpénzzé zsugorodott a fizetés, és mi is következhetett volna ezek után: kiadták az útját, munkaerő-főlősleggé vált.

Habár titkon már számított rá, azért a törés pillanatában módfelett igazságtalannak tartotta vele szemben ezt az eljárást. Miért ő? Miért nem (például) a portás? Portással vagy nélküle, úgyis széthúzták már a vállalatot... Így hát harminchárom munkaév után, karnyújtásnyira a nyugdíjtól ide (ebek harmincadjára) jutott. Reggel korán a piac sarkán áll már (biccent, olykor ásít), de nem vesz, és nem is árúsít soha semmit.

■ VIHAR UTÁN KELL A DIÓT SZEDNI ■

A múltkori erőszakos szél alaposan kifosztotta a diófákat. A letépett levelek között meglapuló csonthéjas terméseket szedegetve, a delibláti erdőkirály régen hallott szavai jutottak az eszembe:

– Vihar után kell a diót szedni – mondta nyomatékosan egykor az értesülésem szerint már megboldogult Gilice Mihály. Ő ismerte legjobban a vidék lakói közül ezt a sajátságos homokpusztát, a színesen hullámzó dél-bánáti homokot.

Még a ritkaságszámba menő mézgás éger és mannakőrís lelőhelyét is ismerte. És még járt tudott, több mint ezer elhagyott diófát látogatott, legutóbb már a kerékpárját használta botnak, mankónak, de úgy is csatangelésre hívta az erdő. Vonzották azok a terebélyes, nagy fák... Persze nemcsak őt, hanem a kapzsi természetű „természetjárókat” is, akik féltetlenül leverik a gyümölcsöt, holott vihar után már nem kell gebeszkedni, hiszen „tálalva van”, terített a fa alja.

Sajnos, most már nem részesül abból a nagy és ízletes terítékből, és nélküle ott kint nemigen tudják már megmutatni, hogy hol is volt hajdanában a nevezetes Wolf gazdának a présháza és több mint száz láncnyi borszőlője, amely a meredek fordulat hatására gazdátlan maradt. Benőtték a vadnövények, és mostanra már csak egy kis bönge maradt belőle, ha ugyan az is maradt...

Alázattal viselte fennkölt ragadványnevét, az Erdőkirályt, akinek a számára elvadultságában is áldásos volt ez a vidék, mert tavasztól őszig

túlsordulóan szüretelhetett benne. Gyöngyvirágokat szedett „csilingelő” apró bokrétákba, amelyeket gyorsan szétkapkodtak a fővárosban. Borókabogyót is szedett mázsaszámra, de ennek a levénél jobban kedvelte a vadmeggyből készült pálinkát... Ernyedő szívét pedig galagonyavirágból készült teával erősítette, tisztítószernek meg szappangyökeret használt. Nagyon mélyre hatol az a gyökér, alaposan meg kell küzdeni érte, de módfelett elégedett volt vele, mert az említett gyökérnek a leve a zsirt, a kenőcsöt stb. egyaránt kivette a ruhákból.

Gilice Mihály, a megboldogult Erdőkirály nélkül idegenebbé, elvadultabbá vált a delibláti pusztaság, jellegtelenebb lett a hajdani sváb templomnak a környéke, amelyet ottjártamkor, egy jó évtizede már fölperzseltek, s füstösen borongott a dombháton. Üszkösen, magába roskadtan fogadott bennünket, úgy tűnt, mintha szégyenkezne, mintha megsemmisítői helyett is ő vezekelné. Tornyának a gombja a sírok közé hullott, billent a szentélyt övező temetőben, az elhagyott sírkertben, ahol akkor már csak egy fejfa hirdette tisztán és olvashatóan, hogy Hecegán Elizát temették egykor oda, aki míg élt, figyelő, ép szoborcsoport között, ápolt szegélynővények mellett lépkedett föl a templomba istentiszteletre. De hol vannak már azok a jámbor szobrok? A fölvezető utat is beburjánozta az erdő, egy másik földrész filmekből ismert kegyhelyeire emlékeztetve.

Elvadult Deliblát. Megboldogult Gilice Mihály és Hecegán Eliza. Az ő lelki üdvösségükért vajon gyújtott-e valaki csonkig égő gyertyát a napokban?

■ A TAGLÓS ■

A csókai húsfeldolgozó gyár ellehetetlenedése kapcsán Csáki szalmájáról, majd az egykori gyár ütőképességéről, beleváló régi mestereiről fejtette ki minapi találkozásunk alkalmával a nézeteit munkaeő-fölösleggé vált ismerősöm. Egyebek között azt állította, hogy a Taglós ragadványnevet viselő, ám már korábban elkallódott hentes annak idején egymaga egy nap alatt több jószágot levágott, mint amennyit most egész héten.

Mert hát volt itt olyan idő is, amikor bőven volt miben válogatni, „dúskálódni”, és hát emberünk az adott körülmények között derekasan tette a dolgát, sőt, gyakran túlórázott is.

Megviselt kerékpárján már hajnalban elindult Törökkanizsáról, és megesett, hogy csak késő este ért haza. Tette a dolgát, tudta, mi a dolga. Mi több, szerencsésnek tartotta magát, hogy az akkor élvonalbelinek számító gyár munkaközösségének a tagja lehetett. (Most meg...)

Valószínű, hogy a háborús szűk esztendők meg a gyermekkori disznótorok hatására vált hentessé. Persze, csak az után, hogy megmászta azt a bizonyos számárlétrát. Délelőttönként a termelésben cipekedett, délután meg a tanonciskolába járt „pitagóroszozni” három éven át. A vizsga után meg nyomban a kezébe adták a taglót, úgymond, hogy nyilvánvalóvá váljon a rátermettsége, szilajsága. Nos, nem csalódtak benne, mert kilencszáz kilós marhát is egy csapásra leütött, letaglózott.

A tagló tulajdonképpen egy három-négy kilós fejsze, amivel napon-ta akár harminc marhával is végzett. Ám olyan eset is megesett, hogy „meglépett”, kiszaladt a sebzett marha a gyáruvarból, gabalyodást okozva a járóelők, adófizető polgárok között. Egy alkalommal még a fönti irodákban is „szétnézett” egy megvadult állat, mert hát neki is csak egy élete volt, és nem akarta a vágóhídon befejezni. Az is megesett, hogy a megvadult jószág – kitörve a gyárból – nyomtalanul eltűnt...

Persze, a levágottak közül is „egyeseknek” nyoma veszett. Mert a „mögmondhatók” elajándékozták magasabb beosztású „istápolóiknak”. Ezek szerint akkor is volt huncutság.

Emberünk keze alól azonban egy áldozat sem szaladt el, mert hát jó fogású volt ő is, meg a taglója is. Ennek ellenére amikor új vágási eljárást vezettek be a gyárba, akkor ő is megkönnyebbült. Mindössze abból állt a dolga, hogy az áldozat homlokához szorította a pisztolyt, és az elsütés pillanatában a vágóállat azonnal összeesett, tehát kevesebbet szenvedett, mint taglózásakor.

De a vér továbbra is úgy folyt, mint korábban. Pataknyi vér elfolyt emberünk keze alatt, s ezt neki sem volt éppenséggel könnyű megszoknia. Amikor kamaszként végzett első áldozatával, megmeredt a keze a „gyilkolás” hatására. Ezt látva az idős emberek kinevették... és „fölcsődásként” a kezébe nyomtak egy bögre üszővért. Nehezen nyelte le a sós, piros folyadékot, ám később nagyon is rákapott az erőt adó táplálékra, amit ugyebár rágni sem kellett.

Itt, ennél a pontnál talán a végére is járhatnánk a Taglós véres történetének, ám azért úgy érzem, hogy meg kell toldanunk egy idevágó idézettel: „Üveg mögötti csendben lemosakodnak a mészároslegények, ami történt, valahogy mégsem tud véget érni.”

Az utóbbi időben mind több szója kerül az ebek harmincadjára jutott csókai gyárnak a töltelékeibe, ám ennek ellenére sem akarunk teljesen vegetáriánusokká válni.

■ A SARKI HÁZ LAKÓJA ■

Az utca, amelynek megcsonkított, nagy vadgesztenyefája alatt időnként összesöpröm a lehullott leveleket, s ahol elég gyakran becsukom magam mögött az említett fánál levő háznak a kapuját, nos, az az utca az ötvenes években létesült, még hozzá Csóka településmagjától északra, a törökkanizsai műúttal párhuzamosan, jobbára szőlő- és gyümölcsösparcellákon. A „természet ritmusa” szerint ugyan nyugatra, a Tisza irányába kellet volna nyúlnia, de egyes éberkedők ellenvetése miatt ez meghiúsult, állítólag azért, hogy a csókaiak a zentaiakkal egyesülve „el ne magyarosodjanak...”

A korábbi földtulajdonosok duzzogása, átkozódása ellenére tehát itt, a legjobban termő földeken épült ki kiskertesen a Dózsa György, illetve az utcanévtábla szerint még mindig Doža Đerđa utca, ahová jórészt falumbeliek, vagyis terjániak települtek nem éppen szívrepesve, de lehetett volna ez így se... És hát vannak ennél elhanyagoltabb utcák is. A minap egyéb dologom híján alaposabban szemügyre vettem az utcánkat, s arra a felismerésre kellett jutnom, hogy azok közül, akik ennek az utcának a porában tanultak meg járni, nem sokan maradtak itt. Szétszéledtek... ám azért nemigen van itt üres ház, mert a helyükbe máshonnan jöttek lakók. Messziről, kerülő úton is érkeztek ide. A sarkon levő Nikola (akinek az egyik bejárata már a másik utcára nyílik) Dalmáciából kelt útra.

Kamaszként Macedónia felé vette az irányt, a prilepi szövetségi dohánypari iskolába iratkozott, szorgalmasan tanult, Racin *Dohányszedők* (Tutunoberacsite) című versét is megtanulta, ám amikor már kezdett elégedett lenni a macedón nyelvben való jártasságával, második osztályos korában az osztályt megszüntették. Nem sokkal azután már Ilok (a Kapisztrán temetkezési helyéről ismert Újlak) utcáin sétált, illetve annak mezőgazdasági szakiskolájában fejezte be a tanulmányait. Azután katona lett, és egy távoli kaszárnyában valószínűleg tüskösdrótok határolták az öntudatát... 1956 januárjában pedig a padéi állomáson Bánát minden bizonnyal fagyos és havas földjére lépett. Mert úgy gondolta, hogy ez mintagazdaságoktól sem mentes mezőgazdasági vidék, és a Tisza talán tüneményes is lesz a számára, ha kivirágzik.

Nagy volt akkor még a választási lehetőség, hiszen kevés volt az iskolázott mezőgazdász. Nyomban az akkor még rendezett nagybirtok növénytermesztési előadójává, referensévé léptették elő. Reggeltől estig munkában volt, a főidényben meg még annál tovább is akadt teendője, mert akkor ezer idénymunkás is serénykedett a birtok szabályszerűen megművelt parcelláin, a nagy kiterjedésű szőlőben és az öklömnyi almákat termő gyümölcsösben stb. A majorok pedig tele voltak hízó- és egyéb állatokkal... De hol van már mindez? Nikola emlékezetében él még a nyüzsgés.

– Az igazgató már hajnali négy órakor ellenőrizte a fejest, és este tíz órakor is felügyelte, hogy rendben mennek-e a dolgok. Kezdként én is zokszó nélkül követtem felettesemnek a példáját, hiszen abban a meggyőződésben neveltek bennünket, hogy egy jobb világot építünk, amiért ha kellő áldozatot hozunk, akkor az később valamennyiünk javára válik.

A gépesítés akkor még a kezdeti szakaszban volt, ám azért minden munkafolyamatnak a végére jártunk. Herbicidek nélkül is gyommentesen tartottuk a parcellákat, sok volt a munka, de a munkás is, és sosem voltunk veszteségben, sosem maradtunk fizetés nélkül. Eszünkbe sem jutott, hogy munka nélkül kell majd boldogulnunk. Bár fiatal voltam, szórakozásra sem igen volt időm (de azért azt a mondatot, hogy „várj, én is odamék...”, elég korán megtanulta). Időközben azonban ő is megöregedett, nyugdíjba vonult, a birtok pedig tönkrement, de nem csak a padéi, hanem a csókai is, amelynek Rét nevű részlegébe, majorjába emberünk 1963-ban érkezett meg, és 1996-ig, ott-tartózkodásának a végpontjáig szinte minden négyzetméterét bejárta, megismerte, belvízmentesítette stb. Mert szerinte a munkának csak akkor van értelme, ha az ember a rábízott feladatot úgy végzi, mintha a sajátját csinálná.

– Amikor én a Rétbe megérkeztem, az még virágzott, falunyi nép élt kint. Május elsejére még a fákat is bemeszelték, szindarabokat, szüreti és egyéb bálokat tartottak, a szeszgyár ontotta a gabonaszeszt... ki hitte volna, hogy mindez a széthúzás, a szétzüllés áldozata lesz... Negyven évi munkám során – mondja elmerengve Nidžo – csak pocakot szereztem...

– Meg hát megnősültél, és fiatok is van – toldom hozzá.

– Van, de elvitte a fölfordulás. Kaproncon (Koprivnicán) él a feleségével, valamint fiával és a kislányával. Most éppen hozzájuk készülünk. Több éve már, hogy elment, és még nem járt itthon. Csak álmában látogat mind gyakrabban a bölcsőhelyére, a lepusztult Réti majorba, mert hát a távolba szakadtnak az álmai megszépítik az elhagyott szülőföld valóságát.

■ A CSÖRGŐÓRA NÉLKÜL ÉBREDŐ ■

– Jó most neked, dúskálódhatsz a melegben, én meg versenyt remeghetek a csillagokkal az isten hideg ege alatt – vetette oda az éjjeliőr a falu pékjének, aki reggeli álomba merülése előtt rendre betért a leginkább pangó kocsmába egy-két italra...

– Arra nem gondolsz, hogy kánikulában is ugyanúgy be kell fűtenem, mint most, a téli hónapokban? – vágta közbe a pék, majd emígyen folytatta:

– Meg kell dolgozni a kenyérért. Éjfél után egy órakor kelek, és hat órára, mire a vásárlók megjelennek, már meg van „mosdatva” a frissen

sült kenyér. Rövid idő alatt el is kel mind, így e kocsmai kitérő után mehetek pihenni, mert délután már ismét kovászolnom kell. Így megy ez hétről hétre, évről évre. Akár jó vagy rossz a kedvem, pihent vagy fáradt vagyok, a kenyérnek idejében ki kell sülnie, mert arra minden nap mindenkinek szüksége van.

– Gyerekkoromban, amikor öreganyám elvezetett a pékhez (a már régen megboldogulthoz), és láttam, hogy a nyári hőségben mennyire izzad, szenved szegény a kemence szája előtt, azt mondtam magamban: no, ez se lesz belőled! Mégis az lettem, mert apám péknek adott. Az ötvenes évek elején rossz volt az évszázad, nélkülöztünk, száraz kenyérből sem jutott népes családunknak elegendő, akkor azt mondta az apám:

– Ide figyelj, fiam, mért éheznel te, ha nem muszáj? Menj el péknek...

– Ráálltam. A mesteréknél kosztolódtam, a kacsaszíros lángosból is jóllakásig falhattam, és vasárnaponként még zsebpénzt is kaptam. Nagyon örültem neki. Most fizetésért se nagyon tolonganak a fiatalok, hogy kitanulják ezt az időközben jelentősen gépesített szakmát. Én meg már évtizedek óta csinálom, és mind ritkábban gondolok arra, hogy lehettem volna más is... Most meg már nehéz lenne váltani. Éjjél után egy óraker szabályszerűen „kipattan” a szemem. Csörgőóra nélkül ébredek, és derékfájósan is munkához látok. Panaszkodni is volna mire, de végeredményben jó szakma ez, mert pénzszerűen is naponta van bevétel. Reggel hatkor a vásárlók rendre megjelennek a műhelyem előtt, és én eleget teszek az elvárásuknak, mert tisztában vagyok vele, hogy akinek kenyérré van szüksége, nem elégszik meg a magyarázattal, mellébeszéléssel.

■ VISSZAPILLANTÁS EGY TANÁRI PÁLYÁRA ■

A csókai Vegyészeti-élelmiszeripari Középiskola tanárai a napokban elbúcsúztak nyugalmazott kollégájuktól, Zombori István földrajz-történelem szakos tanártól, aki négy évtizedet töltött el a pedagógusi pályán. Csókán tanult meg írni és olvasni, és innen, a már említett középiskolából vonult nyugdíjba, de tanári pályafutását Tiszaszentmiklóson kezdte 1961 őszén. Akkor még a csókai község legvegyesebb nemzetiségű falujában három nyelven, szerbül, magyarul és szlovákul folyt az oktatás, az utóbbin csak az első négy osztályban, de úgy, hogy a lengyelek is szlovákul tanultak. Említést érdemel, hogy 1944-ig német nyelvű oktatás is volt a faluban, de mint ismeretes, a háború után a németeknek nem lehetett maradásuk itten, a helyükbe mások jöttek.

– Több épületben folyt a tanítás, ezt a minden tanulót befogadó iskolát 1963-ban adták át rendeltetésének, ám ebből már kikopott a szlovák nyelv, s a többi tanuló számaránya is csökkent, sokkal kevesebb

a magyar gyerek is, mint amennyi a pályám kezdetén volt, holott időközben a jázovai felsős diákok is itt részesülnek oktatásban, nem éppen zökkenőmentesen, mert rossz időben akadozott a közlekedés, sokat áztak-fáztak a gyerekek, sajnos bizonyos zökkenőktől a múlt iskolaévben sem volt mentes az utaztatásuk.

– Nemcsak a szaktantárgyaimat adtam elő, hanem szükség szerint magyar nyelvet, tornát, természeti és társadalmi ismereteket is tanítottam, egyes tantárgyakat szerb nyelven is, és mivel a pedagógusok akkor sem voltak túlfizetve, Zentán, a Papp Pál Szakmunkásképző Iskolában is vállaltam órákat, sőt egy időben az ún. esti iskolában is tanítottam, napi tizenöt órát is eltöltöttem a tantermekben a különböző korosztályú tanulók között, aminek a hangszálaim is kárát látták.

– Fonák volt az adódott helyzet, mert miközben arra kellett fölhívnom a felnövő nemzedék figyelmét, hogy a kapitalizmusban milyen gátlástalanul kihasználják a munkásosztályt, a dolgozó tömegeket, ugyanakkor jómagam is hasonló cipőben jártam, csaknem kétszer nyolc órát dolgoztam naponta, méghozzá a bő lére eresztett tanterv szerint. Sok volt a fölösleges kitérő, ugyanakkor nemzeti történelmünkre kevés óra jutott. De azért a hatodikosok megtanulhatták, hogy hol volt a magyarok őshazája, hogyan zajlott le a honfoglalás és az államalapítás, milyen rémséges volt a tatárjárás, ezek mellett még Dózsa és egy kis mohácsi vész is belefért a keretbe. Hetedikben a kuruckor, a Rákóczi-féle szabadságharc volt hangsúlyosabb tananyag (említést érdemel, hogy erről a történelmünk fényes és véres szakaszáról Zombori – akkor még „tanár néptárs” – a csókai Móra Ferenc Művelődési Egyesület művelődési tribünjén is tartott egy emlékeztetőt, zeneszámokkal és versekkel dúsitott előadást, amelynek lehetne folytatása is ugyebár). Végül az 1848-as szabadságharcról is hallhattak egyet-mást a tanulók, sőt 1956-ról is, amit azonban – amíg én történelmet is tanítottam – ötvenhatos eseményeknek is neveztünk. Amikor átértékelődött forradalommá, akkor én már csak földrajzot tanítottam.

– 1980-ban jöttünk át Csókára, az akkor divatos 9–10. osztályban tanítottam, majd az abból fölfejlődött Vegyészet-élelmiszeripari Középiszkola tanára lettem némi zentai ráadással. Most meg már nyugdíjas vagyok, de csak az egyik lábammal léptem ki az iskolából, mert nyugalmazottként is heti tizenkét órát megtartottam, ezáltal könnyebb az átállás... A négy évtized alatt, amint már említettem is, megesett, hogy naponta tizenöt órát is tanítottam, most meg hetente tizenkettőt, mondjuk el ráadásként...

Zombori István megtette a tőle telhetőt, seregnyi tiszaszentmiklósi, zentai és csókai tanuló tanított a forradalmakkal, térítőkkal stb. kapcsolatos tudnivalókra. Egyesek közülük magas szintű képesítést értek el, mások meg másként boldogultak, vagy egyesek le is csúsztak. Az egyik

bukdácsló, pótvizsgáló tanítványa azzal állt egy pedagógus-sztrájkos időszakban egykori oktatója elé, hogy „örülök a találkozásunknak, tanár néptárs, fölsolegesen aggódott az előmenetelemért, föltaláltam magam, egy hónap alatt annyit keresek, mint maga egész évben...” Hát ilyen is van.

■ „ELCSAPOTT” TERMŐFÖLD ■

A csókai szövetkezet mezőgazdasági szaküzletének jókora kirakatában fekete betűs plakát hirdeti, hogy megkezdődött a búzatermesztési szerződések megkötése, és a szerződött termelőknek egy kiló vetőmagért 2,20 kg árubúzáat kell majd aratás után leszállítaniuk. Borongós, csipős az idő, és az időjárásnak megfelelően rétegesen öltözött (esetenként már bekecses) östermelők szállingóznak az iroda köré, érdeklődnek, „duruzsolnak”...

A velem csaknem azonos időpontban betoppanó Mészáros József a termelők idősebb (rangidős) és szókimondóbb fajtájából való, és mielőtt föltenném neki a hevenyészett kérdést – azt, hogy mit jelent ma itt földművesnek lenni? – gondolatolvasóként, kifakadva mondja:

– Cudarul el vagyunk keseredve, borúra ború jön, eltakarja előlünk a kilátást, befellegzett. Nem ilyennek képzeltük el a változást, a jövőt. A sorozatos átverések után most újabban a napraforgóügyet borították ránk. Azok bántak el velünk, akiknek egyengetniük kellene az utunkat. A „beugratós” 15,75 dinár helyett csak 12 dinárt hajlandóak fizetni a termés kilójáért különböző mellébeszélések közepette, ugyanakkor bárki előtt világos lehet, hogy időközben nem erősödött, hanem hígult a dinár.

– Velem együtt a gépeim is kiöregedtek, képtelen vagyok felújítani őket, mert kizsebelnek, megrövidítenek... A keservesen megművelt föld terméséből, gyümölcséből még alkatrészekre sem futja. Hogyan lehet ilyen komisz körülmények között a föld népének fölzárkóznia, föllélegeznie? Szemérmetlenül játsszák velünk a mézesmadzagjátékot, csak hát nem vagyunk játékos kedvünkben, nem hiszünk már senkinek. Bizalom nélkül pedig nincs biztos boldogulás itt, ezen a földön, ahol fölnőttünk, amelynek aratás vagy szüret előtti gazdagsága olykor mosolyra fakasztott bennünket, ám amely az utóbbi évtizedben mostohává vált, merevedett a számunkra.

– Rettenetesen fölgazlott a határ, parlagok ótvarosítják, az embernek már nincs is kedve kimenni a földjére. Én, aki fiatal koromban szinte reszkettem a termőföldért, haskéreghasadtáig arra törekedtem, hogy saját földterületem legyen, télen azért mentem el nádat vágni, hogy abból a keresetből is földet vegyek, éjt nappallá téve azon munkálkodtam, hogy gyarapítsam a parcelláim számát, és hogy fölzárkózzak, gépeket vegyek...

Végül odajutottam, hogy el kell csapnom a földjeimet, mint azt a kutyát, amelyet a nélkülöző gazdája már nem képes etetni, tehát kénytelen elüzni, kiverni, szélnek eresztetni. Hát ide jutottunk! Hát ide juttattak bennünket! Mindenből csak a teher maradt a számunkra. Bármerre fordulunk, bármibe kezdünk, egyaránt rosszul járunk, pórul járunk. Munkára, a föld szeretetére neveltem a fiaimat, hiszen nekünk itt a termőföld a legnagyobb természeti kincsünk, rendezett körülmények között, ha szorgalmasan műveljük, jól ellát, eltart bennünket. Megértették és meg is tanulták a földművelés összes fogását, de a három közül egy sem állt be a helyembe, amiért korábban zsörtölődtem, de most már dicsérem az eszköket, hogy hátat fordítottak ennek a kisemmizett mezőgazdaságnak, másképpen és főleg máshol igyekeznek boldogulni.

– Köztudott, hogy nehéz helyzetben van a háborúban elvérzett ország, ám az is világos lehetne bárki előtt, hogy a terhet arányosabban kell megosztani. A földművest sem szabad levegőnek nézni, a föld népétől sem szabad a levegőt is elszívni, mert anélkül ugyebár nincs élet...

– Itt állok öregeen, vagyis túl a hatvanon. Nehezemre esik, de nem menekülök a munkától. A sok kézimunkával járó dohányt is természetjük éppen úgy, mint korábban azért, hogy általa biztosítsuk az átteleléshez szükséges pénzt. Ám úgy látszik, abban sem lesz köszönet, mert mind gyakrabban hallom a rémhírt, hogy a beváltó majd csak a tél elmúltával fizeti ki a dohánytermelőket... A nyersanyagra nem biztos, hogy lesz pénz, de a végtermékért, a cigarettáért azonnal fizetni kell, méghozzá nem is keveset. Hát rendjén van ez? – kérdezte végül, és legyintett a kezével.

■ RITKÁN LÁTOGATNAK HAZA ■

A szövetkezet folyosóján „villogó” őstermelő öltözeke kissé hivalkodónak tűnt, nyugati ízlésre, adományra utalt. Nem is csoda, hiszen amint azt emberünk elmondta, Németországban dolgozó gyerekeitől „örökölte” a jó szabású, színes ruhadarabokat, amelyekben akár ünnepségen is megjelenhetne, ha ugyan az ünnepek ki nem koptak volna az életéből. A fiai ritkán látogatnak haza, neki pedig nincs már kedve elhagyni az otthonát, pedig korábban, két évtizede még becsavarogta fél Európát, és helyenként az árubőségért a földbe gyökerezett a lába, itthon pedig a hiány tartja a röghöz kötve.

Láncként veszegette a földjeit, s a kilencig jutott el. Nehéz volt megszerezni őket, most meg már a megtartásuk okoz mind nagyobb gondot. Az úgynevezett tapsikolt föld nem kellett neki, az anyja egyértelműen arra intette, hogy ne vállaljon olyan földet, mert azt egyszer könnyen visszavehetik.

– Tőlem a hatalom nem vett el földet, mert amikor az az emlékezetes nagy garázdálkodás folyt, barázdányi földem sem volt. Néhány kerti szerszámmal hagytam el a szülői házat. Jó ideig „gyalogosan” dolgoztam, majd harmados lettem, s ekkor már annyi összegyűlt, hogy a beszolgáltatáskor az én górémat is kirámolták, sőt a tetejében még azt is rám fogták, hogy egy nyilvános épület egyik kilincsére papírlapot függesztettem, amelyen az állt: „Így járnak majd a vörösök!”, vagyis lógni fognak...

– De hát ez csak rágalom volt, hiszen még levelet, levelezőlapot sem írtam abban az időben, de hát mit számított az, ha már nagyon be akartak csukni. Ellenségként kezeltek, az Udbában írtak velem valami lázító szöveget, s azt összevetették amavval az ákombákkal, majd egy bizonyos idő múltán hazaküldtek.

– A békés élet híve vagyok, amikor harmadosként kint a tanyán élünk, akkor voltam a legboldogabb. A harmadossággal annyira fölvergődtem, hogy amikor széttúrták a tanyavilágot, bent a városban egy kisebb házat tudtunk venni, ahol szűkösen ugyan, de meg tudtunk húzódni. Flanca nem futotta a munkából, pedig sosem lazáltam.

– Tizenhárom éves koromban már szántottam apám helyett, aki akkor ötvenéves volt és öregnek számított, csak a jószággal bíbelődött. Én meg már jóval meghaladtam azt a kort, és mégsem állhatok le a munkával. Igaz, két éve a földjeim egy részét bérbe adtam, de nem volt köszönet benne, mert a bér elment az adóba. Így hát továbbra is bajlódok a szántóimmal, úgy látszik, hogy mindaddig túrni fogom a földet, míg föl nem bukok benne.

– Nehezen szereztem meg a kilenc lánc földet, ám nem is tudok könnyen megválni tőlük. A gyerekeimnek tartogatom őket, akik azonban nem repülnek haza... de hát mire is jönnének ide vissza?! Az unokáim ott, a kényelemben nőttek föl, és ott érzik otthon magukat. Az anyanyelvüket ugyan nem felejtették el, de nem is törik magukat, hogy a nyelvükön megszólaljanak. Az ő gyerekeik pedig nem valószínű, hogy ott kint, Németországban megtanulnak magyarul. Azokkal már nem tudnék szót érteni, esetleg majd mutogatunk, ha netán megérem, hogy meglátogatnak.